

Vaksalastaden i Uppsala

Uppsala har anor från medeltiden. I mitten av 1800-talet utökades stadsplanen utanför tullarna, mot Vaksala landskommun, genom laga skifte. Denna stadsplan dokumenterades 1858 av Gustaf Ljunggren (1823-1905), styresmannen för Rikets Ekonomiska Kartverk, i "Atlas öfver Sveriges Städer, med deras alla egor och jordar, jemte areal-beskrifningar, innefattande 89 kartor, upprättade under åren 1853-1861". Det rosa området på kartan här till höger markerar utbyggnaden.

Den södra delen av detta nya område kom att kallas Vaksalastaden, avgränsat av Vaksalagatan, Väderkvarnsgatan, Strandbodkilen och järnvägen. På den tiden ingick en gnistskyddande allé - idag Frodeparken - i järnvägens område.

Vaksalastaden som begrepp användes därefter exempelvis i tidningen Dalpilen, fredagen den 17 juni 1887, där man bland annat kan läsa följande:

"Öfverfallna dalkarlar

Från Upsala skrefs den 9 d:s i tidningen »Upsala»: En upp-rörande tilldragelse inträffade härstädes i går, i det att en från Dalarne bördig murare, som var sysselsatt med arbete i Vaksalastaden, öfverfölls af några yrkesbröder, af hvilka den ene utropade: »Här skall du få, för det du tager arbete ifrån oss!» och samtidigt tilldelade honom ett knifbugg som träffade ena örat."

Även i mer officiella sammanhang användes begreppet Vaksalastaden. I "Medicinalstyrelsens underdåniga berättelse för år 1889" kan man bland annat läsa följande under rubriken Uppsala:

"Så finnes i Vaksalastaden endast ett jorddike med dålig lutning, som afför vatten från en del gårdar, under det att andra belt och hållet saknar aflopp."

Några år senare kan man även i "Kungliga Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser, åren 1901-1905" läsa följande, apropå en barnkrubba i Luthagen:

"En liknande inrättning, fastän i mindre skala och af enklare beskaffenhet, finnes sedan hösten 1902 anordnad i den för detta ändamål af enskild person inköpta gården Karlsborg n:r 1 i Uppsala och afsedd för diakonissverksamheten i den s. k. Vaksalastaden. Den där befintliga barnkrubban åtnjuter understöd från Gillbergska barnhuset."

I Karl Arvid Edins (1880-1937) avhandling om "Arbetarbefolkningens bostadsförhållanden i Uppsala - en socialstatistisk studie", kan vi också läsa om Vaksalastaden:

"Vaksalastaden räknade år 1879 267 invånare (faktisk folkmängd)..."

"År 1890 räknade Vaksalastaden 867 [...] Vid slutet af 1908 har Vaksalastaden ökat till 1,400 personer..."

"De Östra Förstäden består först och främst af den s.k. Vaksalastaden (förstäden Karlsborg, Salnecke och Patterslund) samt de något spridda bostadsklungor, som i dagligt tal benämnas Gränsen (lägenheterna Ala, Johannisbäck, Johannelund och Johannislund). Hit skulle man vidare - såsom skett i hälsovårdsnämndens årsberättelser - kunna hänföra hela området mellan stadsplanegränsen och stadsgränsen från Vaksalastaden räknadt i västlig riktning ner till Fyris (d.v.s. Renhållningsverket, Sofielund, Kakelfabriken, Tullgarn, Rosenvall, Sätuna m. fl. »lägenheter», möjligen också Kålbogårde). Detta ännu tämligen svagt befolkade område har i viss mån arbetarförstads-karaktär (liksom f.ö. äfven delvis de yttersta partierna af Kungsängen) och bildar en något så när sammanhängande räcka ända från Vaksalastaden."

Under årens lopp har området varit en del av andra - såsom "Södra lilla stadsgärdet" och "Södra Kvarngärdet" - och är numer en del av både Uppsala innerstad och Fålhagen. När den östra delen av järnvägsområdet gett plats åt nya kvarter under 2000-talet, räknar vi även dessa till Vaksalastaden (därmed totalt runt 20 hektar). Här har alla dess arkitekter, fastigheter, byggår, funktion och ägare förtecknats, tillsammans drygt tusen bostadslägenheter.

Henrik Hagblom, Brf Ymer 2020-08-25

Arkitekter under 1900-talet

Carl Axel Ekholm (1845-1932). Uppsalas första stadsarkitekt under åren 1878-1913.

□ 1904, Salagatan 29 A-B (Fålhagen 11:3), 27 lägenheter. Ägs av Heimstaden AB sedan 2017.

Arkitektfirman Forsman Snellman (uppgifter saknas).

□ 1963, Roslagsgatan 2-4, Storgatan 25, Vaksalagatan 19-21, (Fålhagen 3:1), butiker & 120 lägenheter (96 tillkommer efter ombyggnad). Ägs av Alma Property Partners AB sedan 2019.

Sven Jonsson (1909-1996).

□ 1961, Norrtäljegatan 8 (Fålhagen 12:1), Vaksalaskolans matsal. Ägs av Uppsala kommun Skolfastigheter AB.

Gunnar Leche (1891-1954). Uppsalas tredje stadsarkitekt under åren 1920-1954.

□ 1925, Norrtäljegatan 7 A-B (Fålhagen 18:7), 12 lägenheter. Ägs av Brf Orion sedan 1924.

□ 1926, Salagatan 39 A-B (Fålhagen 27:2), 12 lägenheter. Ägs av Brf Framtiden sedan 1925.

□ 1926, Salagatan 43 A-C (Fålhagen 33:1), 19 lägenheter. Ägs av Brf Trygg i Uppsala sedan 1926.

□ 1926, Väderkvarnsgatan 33 A-B (Fålhagen 28:2), 11 lägenheter. Ägs av Brf Frode sedan 1925.

□ 1927, Frodegatan 2 (Fålhagen 17:3), 13 lägenheter. Ägs av Brf Verdandi i Uppsala sedan 1927.

□ 1927, Vaksala torg (Fålhagen 12:1), skola. Ägs av Uppsala kommun Skolfastigheter AB.

□ 1927, Väderkvarnsgatan 35 A-B (Fålhagen 28:4), 9 lägenheter. Ägs av Brf Vidar sedan 1926.

□ 1928, Salagatan 45 A-C (Fålhagen 33:2), 20 lägenheter. Ägs av Brf Oden sedan 1927.

□ 1933, Salagatan 49 A-B (Fålhagen 38:1), 26 lägenheter. Ägs av Brf Delling sedan 1932.

□ 1934, Marielundsgatan 3 A-D (Fålhagen 39:1), 49 lägenheter. Ägs av Brf Gylfe sedan 1933.

□ 1936, Salagatan 40 A-B, Väderkvarnsgatan 43 A-B (Fålhagen 39:2), 39 lägenheter. Ägs av Brf Star sedan 1934.

□ 1937, Salagatan 45 A-B, Väderkvarnsgatan 42 A-B (Fålhagen 39:3), 37 lägenheter. Ägs av Brf Strand sedan 1935.

□ 1949, Storgatan 30 (Fålhagen 11:4), hotell. Ägs av Winn Hotel Group AB sedan 2017.

Nils Lindberg, HSB Riksförbunds Arkitektkontor (uppgifter saknas).

□ 1935, Salagatan 51, 53 & 55 (Fålhagen 38:2-4), 78 lägenheter. Ägs av HSB Brf Tvåan i Uppsala sedan 1934.

Simon Lindsjö (1886-1952). Byggnadsingenjör med egen byggnadsfirma.

□ 1924, Väderkvarnsgatan 39 A-B & Ymergatan 7 A-B (Fålhagen 34:2), 24 lägenheter. Ägs av Brf Ymer sedan 1923.

□ 1925, Salagatan 34-36 A-B (Fålhagen 34:1 & 34:3), 21 lägenheter. Ägs av Brf Fyris sedan 1924.

□ 1926, Norrtäljegatan 5 A-B (Fålhagen 18:5), 13 lägenheter. Ägs av Bf Frej sedan 1925.

□ 1926, Väderkvarnsgatan 29 A-B (Fålhagen 18:1), 13 lägenheter. Ägs av Brf Balder sedan 1925.

□ 1927, Salagatan 28 A-B (Fålhagen 18:4), 9? lägenheter. Ägs av Brf Urd sedan 1925.

□ 1927, Salagatan 30 A-B (Fålhagen 18:3), 12? lägenheter. Ägs av Bf Iris u.p.a. sedan 1925.

□ 1929, Marielundsgatan 2 A-C (Fålhagen 33:3), 20 lägenheter. Ägs av Brf Öger sedan 1928.

Svenska Riksbyggens arkitektkontor (uppgifter saknas).

□ 1975, Norrtäljegatan 1-3 & Salagatan 35-37 (Fålhagen 17:5), 95 lägenheter. Ägs av Brf Verdandigården sedan 1974.

Matell & Nordström (1925-2003 & 1926-2001).

□ 1972, Storgatan 32 (Fålhagen 11:6), kontor. Ägs av MIAB Mälارينest Förvaltning AB.

□ 1974, Norrtäljegatan 6 (Fålhagen 11:7), 60 lägenheter. Ägs av Brf KJ-hus nr 1 sedan 1972.

Olof Fredrik Thunström (1896-1962). Arkitekt vid Kooperativa Förbundets Arkitekt- och Ingenjörbyrå (KFAI).

□ 1927, Väderkvarnsgatan 31 A-B (Fålhagen 18:2), 12 lägenheter. Ägs av Brf Disa sedan 1925.

Bertil Tingborg (1890-1942).

□ 1926, Salagatan 41 A-B (Fålhagen 27:1), 10 lägenheter. Ägs av Brf Fenja sedan 1925.

Gösta Wikforss (1922-2001). Wikforss arkitektkontor AB. Anställd vid stadsarkitektkontoret i Uppsala åren 1950-1956 och tillförordnad stadsarkitekt från 1952.

□ 1964, Storgatan 28 A-B (Fålhagen 11:5), kontor & 12 lägenheter. Ägs av Heimstaden AB sedan 2017.

Folke Zettervall (1862-1955). Chefsarkitekt vid Statens Järnvägars arkitektkontor åren 1895-1930.

□ 1905, Frodegatan 5, Salagatan 32 & Ymergatan 6 (Fålhagen 28:6), 67 lägenheter. Ägs av Kooperativa bostadsföreningen Port Arthur u.p.a. sedan 1930.

□ 1907, Storgatan 27, Roslagsgatan 1 "Östra station" (Fålhagen 67:1), butiker & kafé. Ägs av Jernhusen AB.

Arkitekter under 2000-talet

A5 Arkitekter & Ingenjörer AB (1998-2009).

□ 2000, Norrtäljegatan 8 (Fålhagen 12:1), Vaksala-skolans matsal. Ägs av Uppsala kommun Skolfastigheter AB.

Bjerking AB (1943-).

□ 2007, Stationsgatan 1 (Fålhagen 1:32), parkeringsgarage. Ägs av Uppsala parkerings AB.

Monsén arkitekter AB (1998-).

□ 2016, Storgatan 27 (Fålhagen 67:1), kontor & restauranger. Ägs av Jernhusen AB.

Reflex arkitekter AB (1999-).

□ 2012, Stationsgatan 4 (Fålhagen 69:1), konferenshotell & restaurang. Ägs av Uppsala Akademiförvaltning AB.

PO Sporrang arkitekt SAR/MSA m.u.f. (2007-).

□ 2012, Stationsgatan 11 (Fålhagen 1:32), Uppsala östra, Upsala–Lenna Jernvägs station. Ägs av Uppsala kommun sport- och rekreationsfastigheter AB.

Svendborg Architects ApS (2007-).

□ 2007, Vaksala torg 1 (Fålhagen 4:6), konsert- & kongresshus. Ägs av Uppsala Kommuns Förvaltningsfastigheter AB.

□ 2013-2016, Stationsgatan 20-40, (Fålhagen 70:2), 116 lägenheter, garage & butiker. Ägas av Brf Uppsala Entré.

Utopia arkitekter AB (2008-).

□ 2018, Stationsgatan 21-29 (Fålhagen 1:39), kontor. Ägs av Vasakronan AB.

White arkitekter AB (1951-).

□ 2014, Stationsgatan 42-62, (Dragarbrunn 33:2), 70 lägenheter, förskola, garage & butiker. Ägs av Uppsalahem AB.

□ 2012, Stationsgatan 12-16, (Fålhagen 70:1), kontor & butiker. Ägs av Bonnier Fastigheter AB.